

Č. 1/90

ROČNÍK XX.

DĚTI a MY

ISSN 0323-1879

ABSENCE VE ŠKOLE ■ CO S PROBLÉMOVOU MLÁDEŽÍ? ■ HRDINOVÉ ČI STRAŠPYTLOVÉ? ■ OTEC JAKO MOŽNÝ MODEL PARTNERA SVÉ DCERY ■ IMUNITA U DĚTÍ ■ ŽIVOT VERSUS INTERRUPTCE ■ DĚTI SE VDÁVAJÍ A ŽENÍ ■ JÍDELNÍČEK ■ ■ Kčs 7,—

Foto Pavel Kopačka

OTEC JAKO MOŽNÝ MODEL PARTNERA SVÉ DCERY

Doc. PhDr. VLADIMÍR TÁUBNER, CSc., *Pedagogická fakulta, Hradec Králové*

Každá dívka občas sní o svém budoucím partnerovi a manželovi. Obvykle ani netuší, že ve svých volbách a snech bývá předem ovlivněna stejně nic netušícím otcem. Otec ve svých funkcích vstupuje do celé řady vztahů uvnitř rodiny. Jsou to vztahy k dětem, které mohou mít charakter vychovatelský, přátelský, ochranný atd. Samozřejmě i vztahy otce k manželce a další vztahy jsou širokým spektrem různých dyád v jedné rodině. Vztah otec a dcera má ještě celou řadu dimenzí, z nichž modelová funkce otce je jednou z možností.

Na počátku tohoto století vystoupil rakouský psychiatr S. Freud, v rámci své psychoanalytické teorie, s nekonvenčními názory i na tuto oblast problémů. Patří mezi ně s.avná a protichůdně diskutovaná teorie „imaga“ rodičů. „V životě mnoha lidí“, říká v roce 1916 S. Freud, „je cílem první eroticky podbarvené něžnosti jeden z rodičů, totiž během života hledá každý člověk víceméně vždy rysy svého otce nebo matky.“ Freudovy teorie znamenaly

převrat v nazírání celé řady jevů. Samozřejmě, že teorie vyvolaly na jedné straně nadšený souhlas a na druhé straně výrazné odmítání. Moderní věda některé závěry včetně složité freudovské symboliky zpochybnila, ovšem mnoho dalších potvrdila a s úspěchem využívá. Dnes víme, že dcera i syn skutečně podvědomě uplatňují při svých volbách partnera citové prožitky a zkušenosti z dětství a ze života rodiny. Proto otec a jeho chování k dítěti, do jisté míry, může předurčit budoucí manželský a rodičovský život dítěte.

Sexuálnímu chování se učíme od dětství

Dříve než přistoupíme k výkladu, chci upozornit čtenáře, že předkládané myšlenky nelze chápat jako dogma, které platí pro každého jedince. Život člověka je tak pestrý a složitý, že neexistuje schéma, které by platilo stejně na všechna individua. Pokud se čtenář neztotožní s našimi úvahami, může být právě tou výjimkou, která...

V sexuálnímu chování člověka hraje zvláštní roli tzv. „impregnační fáze“. Otcem impregnační teorie byl nedávno zesnulý nositel Nobelovy ceny K. Lorenz, který ji popsal u zvířat. Tato teorie se však ve specifické formě prokázala i u lidí. Malé dítě „impregnuje“ — vtiskuje do svého mozku podvědomě prvky budoucího chování tak, jak je vnímá u lidí, na něž je v útlém věku bytostně a emocionálně odkázáno. Dětský mozek jako „pečetní vosk“ pevně modeluje své dětské zážitky a podvědomě ukládá do archivu zkušeností. Tyto zkušenosti začínou ovlivňovat chování člověka až za mnoho let. Tak např. podle našeho autora Drvoty vtiskáváme i schéma druhého pohlaví v době od 5. do 12. měsíce života. Schéma pohlaví není dáno schématem pohlavních orgánů, ale tím, co dítě nejdříve a delší čas vnímá. Proto schéma muže, jak jej prezentuje otec, je dáno širšími rameny (než má matka), hrubším hlasem, vousy i jiným způsobem mazlení s dítětem atd. V mozku malé dcery vzniká „vtisk“ a představa muže a mužského chování. To je spojeno i s otcovským chováním. Dítě zpočátku vůbec nerozlišuje mužské a otcovské, obojí „uloží“ do své zkušenosti pod jedním kódem. Někteří autoři dávají i do souvislosti to, jak se otec mazlí s malou dcerkou a vzájemné chování milenců. Milenci prý později kopírují, především v prekoitální fázi, vzorce, které převzali z chování rodičů vůči nim v dětství. Zřejmě tady se kladou i první základy sexuálního chování pro budoucnost. Použijeme-li pedagogický slovník,

OTEC JAKO MOŽNÝ MODEL PARTNERA SVÉ DCERY

Foto Juraj Schwarz

pak toto chování je ve své značné části výsledkem nezáměrné rodičovské výchovy a rodičovského modelového chování. Konečně, všimněme si některých souvislostí a podobností mezi chováním otce k malé dceři a chováním mezi milenci. Pochopitelně motivy chování jsou rozličné. Otec se nejprve dotýká nesměle rukou malého dítěte, opatrně a lehce. Je nezkoušený, nechce ublížit a chce potěšit dítě i sebe. I milenci se nejdříve dotýkají svých rukou. Později se otec osmělí, hladí hlavu, vlasy a celé dětské tělo. Připojí i polibky. V řeči se objeví zdvořilý a „žvatlání“ stejně jako u milenců. Možná, že srovnání se jeví poněkud vykonstruované, ale tuto teorii podporuje nesporný fakt: Dítě, které nepoznalo v raném dětství něhu a lásku i od rodiče druhého pohlaví, má prokazatelně obtíže v kontaktu se svým partnerem a často sejhává v intimním a citovém životě.

Otec od nejútlejšího věku dívky modeluje její představu o mužném a partnerském chování. Otec je a musí být blízkým spolupracovníkem matky při péči o dítě již od narození. Nejde pouze o pomoc matce, ale také o včasné vytváření modelových představ dítěte pro jeho budoucnost. Vztah muže a ženy není, jak mnohdy sexuologové zjednodušují, pouhým kulturním transformací sexuálního pudu a sexuálního dorozumívání, ale svoji podstatu nachází i v pečovatelském a rodičovském chování svých rodičů.

Důstojnost otcovské role je důstojností muže

Otec se chová k dceři jiným způsobem než matka. Volí i jiné chování k synovi. Vědomě i nevědomě diferencuje. To je

velmi důležité pro rozvoj ženských rysů chování u dcery a mužských u syna. Samozřejmě, že ženské i mužské chování má i svoje biologické a fyziologické předpoklady, které jsou ztvárňovány do konkrétní kulturní společenské situace.

Ženskost v chování ženy posiluje maskulinní sebevědomí mužů. Tím je také zpevňováno jejich ochranné chování jako primární mužská funkce. Ženy s ženským chováním jsou všeobecně pro muže přitažlivější než ženy „mužsky“ emancipované. Tyto ženy budou prohrávat s méně energickými a méně samostatnými ženami, ale naopak s větší schopností podněcovat mužské ochranné chování. Ochranné chování bylo po milióny let jednou ze základních funkcí muže a toto chování současně ovlivňovalo i vývoj mužských mozkových struktur včetně vývoje myšlenkových operací. Formy ochranného chování se samozřejmě změnily, zvláště ve 20. století. Není již nelitostný boj s nepřitelem na ochranu rodiny nebo hledání potravy a boj s neúprosnou přírodou. Část ochrany převzala armáda, policie, soudy a různé instituce a s přírodou již nemá význam bojovat. Je téměř poražena. Přesto potřeba ochranného chování v mužovi zůstala. Bohužel, společnost nedokázala prudké ekonomické, technické a kulturní přeměny transponovat do nitra psychiky člověka tak, aby nezůstávala za vývojem pozadu. Zdá se, že muž—otec projevil menší přizpůsobivost k rychlým změnám než žena. A není to pouze jeho vina, jak mu to emancipační hnutí žen vyčítá. Žena se ve svém vývoji musela častěji přizpůsobovat a tato schopnost jí dodnes zůstala. Muž—otec se bude ještě dlouho učit, že ochranné chování v současné době je takové chování, které vyvolává ve všech členech rodiny pocity jistoty a optimistické perspektivy. Otec musí být schopen řešit problémy, pomáhat dítěti při přípravě na školu, rozvíjet volný čas dítěte, musí mít orientaci v současném kulturním, společenském i politickém dění a pomáhat v orientaci všem členům rodiny atd. Patří sem i úcta, kterou členové rodiny, ale i přátelé vůči otci chovají. To vše a ještě spousta dalších skutečností naplňuje podstatu ochranné funkce otce a také i jeho mužství. Modelové chování otce akceptuje dcera jako všeobecné mužské chování a je tímto chováním značně ovlivněna i při pozdějším výběru svého partnera. Zde jsou obsaženy i některé principy výchovy k manželství a rodičovství.

Významnou podmínkou pro přijímání otce a jeho chování jsou emoce, které ve svém dítěti (a v našem případě v dceři) budí. Dcera musí mít svého otce nejen ráda, ale musí být na něj hrdá. Musí se s ním ráda ukazovat na veřejnosti, stejně jako on s ní. O tci se v této souvislosti říká, že je pro dceru „bránou do světa“, dodejme, zvláště do mužského světa.

Starý model patriarchální rodiny nám představil otce jako „hlavu“ rodiny. To mu usnadňovalo jeho ochrannou funkci, protože souvisela i s funkcí živitelskou. Současný otec sám obtížně užívá rodinu, tím logicky ztratil výsadní postavení jako

hlava rodiny (nazíráno ekonomicky). Není však ani nutné, aby si otec toto výsadní postavení pevně udržoval, důležité však je, aby jeho role v rodině byla důstojná a vážená. Dcera pozoruje chování matky vůči otci. Přebírá její postoje i způsoby jednání. Ztotožňuje se s ní nejen v její ženské a mateřské roli, ale i chování vůči otci — muži. V harmonické rodině, kde vládne vzájemná úcta a náklonnost, je i podřízený muž chápán jako muž. A když si později dcera zvolí partnera podobného jejímu otci, zvolí si muže, kterého bude vnímat jako důstojného. Harmonie zůstane zachována, i když hlavou rodiny bude žena. Nedůstojné postavení otce v rodině, který je manželkou neustále kritizován, právem i neprávem, může v podvědomí dcery vytvářet obecný model nedůstojného muže. To se samozřejmě týká i otců rozvedených. Tyto otce manželky kritizují obzvláště intenzivně. Dcera v atmosféře protimužské a protiotcovské kritiky ztrácí do jisté míry schopnost pozitivního hodnocení a také schopnost nacházení dobrých vlastností na mužských partnerech. Může je dokonce chápat jako potencionální protivníky, na které je nutné si dávat pozor, umět je řídit a využívat. To je závažná deformace ve vývoji postojů dívky. Dokonce, ač to zní neuvěřitelně, zvyšuje se naděje, že tato dívka si zvolí znovu nedůstojného partnera, kterého bude kritizovat tak, jak se tomu naučila doma. Může se ovšem stát, že dívka provede racionální a uvážlivou volbu ve prospěch důstojného partnera i přes negativní vzor vlastního otce. Očekává ji však znovu nesnadná úloha. Doma se totiž nenaučila vhodnému chování vůči správnému muži a otci. Proto, pokusi-li se podvědomě napodobit chování své matky, zvýší naděje na konflikty a disharmonii. Praxe někdy ukazuje, že nevěrná manželka, která měla špatného otce, volí pro mimomanželský vztah partnera, který je kvalitami podstatně horší než manžel. Dokonce sama není schopna rozumově tuto tendenci vysvětlit. Jedno z možných zdůvodnění nacházíme právě v podvědomém návratu k typu jejího otce. Maďarský psycholog Szondi se pokouší uvedené myšlenky vysvětlit teorií tzv. „genotropismu“. Podle Szondioho genotropismus ovlivní příklon partnera k určité dědičné substanci vyvoleného. „Geny“, podle této teorie, určují atraktivitu pro každého trochu jiným způsobem. Každý jedinec má subjektivní přitažlivost vyšší pro toho, kdo odpovídá podobnou „genovou výbavu“. To nám vysvětluje i vznik na pohled neladících párů, které přesto výborně fungují. Dívka „cítil“ ve svém partnerovi dispoziční svého otce a tím je ovlivněna její volba a náklonnost. Szondi rozvádí svoji teorii do nejmenších podrobností, nutno však přiznat, že tato teorie nevysvětluje všechny volby. Ukazuje však na význam role otce z hlediska voleb dívky. Víme také, že dívky neprovádějí volby partnerů ke své spokojenosti. Ve významech Vtka již v roce 1965 se ukázalo, že pouze 28 % manželek po několika letech manželství bylo jedno-

značně spokojeno se svou partnerskou volbou. Vážné výhrady mělo 57 % manželů a zcela nespokojeno jich bylo 15 %. Bylo by zajímavé zjistit, jak později zvolily dcery těchto nespokojených manželů.

Krize otců?

Pojem „krize otců“ se občas objevuje i v odborné literatuře. Pro oprávnění tohoto pojmu se uvádějí údaje, které skutečně svědčí pro větší problémovost otců než matek. Např. žádosti o rozvod jsou častěji podávány nespokojenými ženami než muži. Alkoholismus, nevěra, nezáměr o rodinu jsou frekventovanější u mužů — otců než u žen — matek. Příliš mladí otcové (do dvaceti let) jsou výchovně méně schopní než příliš mladé matky atd. Všechny tyto údaje jsou prokázány rozsáhlými výzkumy a statistikami. Německý badatel Glaser dokonce prokázal určitý vztah mezi špatnou otcovskou výchovou dcery a jejím předčasným sňatkem. Täubner v roce 1988 prokázal např. vztah mezi nezralostí otců (otec se oženil do 20 let věku) a zvýšenou tendencí synů k možnosti zneužívání nealkoholové toxikomanie.

Moudrý a výchovně zralý otec nejenže vytváří svým dětem model muže, ale je pro dceru i přirozeným korektivem předčasně sexuálního života. Dcera srovnává své nápadníky s otcem, a pakliže otec ze srovnání vychází vítězně, brzdí tím částečně i tendenci dívky k bližšímu kontaktu s adolescentním nápadníkem. To souvisí i s důvěrou, kterou otec vyvolal u své dcery. Čím vyšší stupeň důvěry má dcera k otci, tím má nižší potřebu investovat svoji důvěru nezralému chlapci. Pochopitelně, že i zde neplatí schéma beže zbytku. Jde spíše o zvýšenou možnost a tendenci. Výzkumy, které jsme v uvedené oblasti prováděli, však ukazují na vysokou pravděpodobnost uvedeného vztahu. Otec klade přirozené překážky předčasněmu adolescentnímu sexu své dcery. Nezralá dívka a nezralý chlapec nezajistí kvalitní výchovu svého předčasně narozeného dítěte. Příroda nekvalitní jedince nekompromisně odstraňuje, člověk ve svém pečovatelském optimismu nekvalitní jedince léčí, vychovává a převychovává. Jeho úsilí však nebývá vždycky korunováno úspěchem. Zvláště v oblasti výchovy si stále uvědomujeme, že výchova není tak všemocná, jak bychom si přáli. Je moudré, že se bráníme možnosti vývoje nekvalitního jedince nebo poruše kvality hned zpočátku. Proto je např. jednoznačnou povinností otce chránit dceru před uzavřením svazku s adolescentním alkoholikem. Způsob ochrany je dán výchovnou dovedností a autoritou otce. Bohužel, někdy jsme spíše svědky reakce typu: „Je to tvůj život, dělej si, co chceš“. Takovéto „složení zbraní“ je přiznáním rodičovského neúspěchu a výchovné neschopnosti. Proces výchovy je dlouhodobý, začíná dokonce ještě před narozením dítěte. Otec v tomto procesu je nezastupitelný a jeho absence je neomluvitelná.

Foto František Dostál

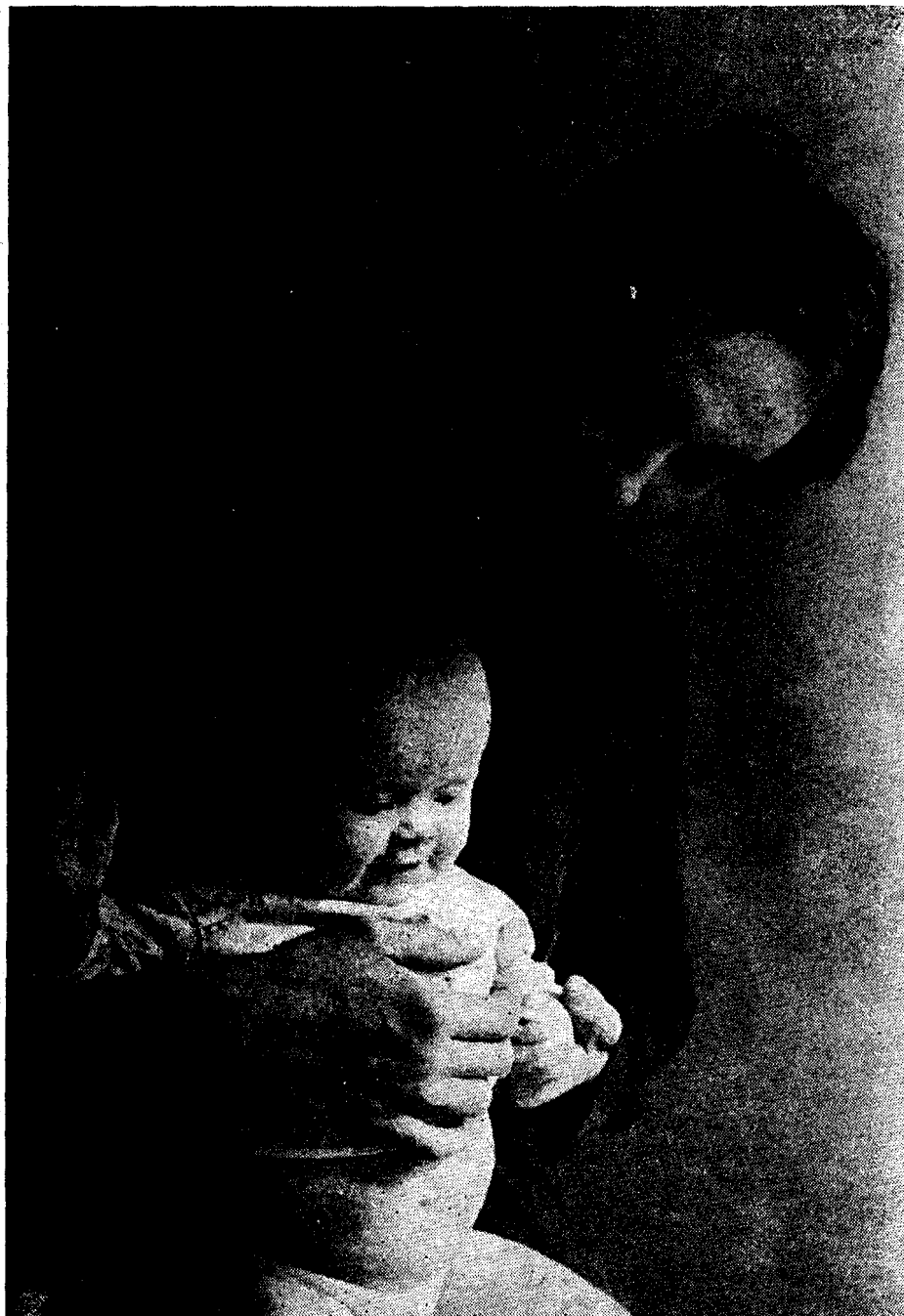

Foto Eva Lavičková

Přirozenost otcovského chování

Otec, stejně jako matka, musí velmi pozorně sledovat vývoj a změny v chování dítěte. Změny jsou důsledkem kontaktu se sociálním prostředím, zrání dětského organismu, zdravotního stavu a dalších okolností. V poslední době jsme však svědky výrazné akcelerace — zrychlení biologického zrání před zráním sociálním a psychickým. Dospívající dívky významně „předbíhají“ chlapce stejného věku. Kulturní média vytvářejí představy o ženské kráse a jejím významu. Dívky chtějí být štíhlé s krásnými nadry. Obnažená ňadra se stala dokonce výhodným obchodním reklamním artiklem. Dívka začne chápat svoji postavu i tvář jako jeden z hlavních zdrojů sebevědomí. Dříve si

dívky vycpávaly podprsenku, jen aby dosáhly kýženého výsledku. Dnes tento problém vyřešily tím, že si ji vůbec nevezmou, a naopak obléknou si takovou halenku, aby tento fakt zájemcům neušel. To je přirozené chování, které má prastaré zdroje v naší dávné minulosti. Lákat muže, aby se lidský rod přirozeně obnovoval. Na tom není nic špatného, problém je pouze v tom, že pro obnovu lidského rodu na úrovni naší kultury je optimální pouze určitý věk ženy i muže.

Přirozenost otcova chování je pak v tom, že sociálně předčasnou provokaci a sexuální výzvu reguluje do mírnějších forem. Dívka tak získává i možnost ověřit si reakci muže na své chování. Nemístná nadměrná tolerance a demokracie může mít i důsledek v tom, že si dcera začne vytvářet nesprávné představy o mužské toleranci a demokracii. Módní prvky, které dívka ani nemusí cítit jako vyzývavost, bude její manžel později chápat poněkud jinak. Přiměřená otcova reakce ji uvede i do této oblasti mužského světa. Nejde o puritánství, jde o přirozený mravní korektiv, který je součástí budoucího života dívky. Není nic nemorálního na tom, když se lidé na nudistických plážích koupou nází. Je dokonce i zbytečné to zdůvodňovat různými hygienickými či zdravotnickými argumenty. Tento typ chování je milióny let starý. Již „Homo erectus“, dávno před „Homo sapiens“, se vzpřímil! nahý mimo jiné i proto, aby byly jeho pohlavní orgány lépe identifikovatelné. Tím zvýšil potřebu dalšího rozmnožování a udržení lidského rodu. Kdyby nebyly pohlavní orgány a jejich sekundární znaky tak informativní a lákavé, nepředváděli by si je dospělí s takovým zájmem, ať je to zdravé či nikoliv. Přirozený korektiv otce je v tom, že se od nejtělejšího věku dívka chová zcela přirozeně. Od malička může s dcerou navštěvovat saunu, neskrývá se před ní, když ho náhodně uvidí v koupelně atd. Otec by měl být prvním mužem, kterého dcera uvidí nahého. To totiž vytváří přirozenou ochranu před předčasným zájmem dívky o druhé pohlaví a zároveň i ochranu před provokacemi chlapců. Lidské tělo chápe jako normální jev a také je tak dlouho přijímá, aniž by tyto situace nepřiměřeně hodnotila jako vzrušivé a lákavé. Vše se sáť ozřejmí, musí odehrávat v naprosté přátelské důvěře a jak jsme již řekli, od nejtělejšího věku s mírou a v přirozených situacích.

Přirozenost otcovského chování se však nejvíce týká mravní a charakterové oblasti. Jde především o chování otce vůči manželce a ostatním členům rodiny. Není dokonce ani nutné, aby byl otec bezkonfliktní, to by bylo i nepřirozené. Mužské jednání je typické překonáváním překážek. Dcera však musí vnímat otcovu upřímnost v touze po úspěchu, ve který věří, ale i v tom, že umí přiznat svoji chybu a porážku. Dívka chce vnímat otcovu hrdost na své otcovství, protože každé dítě tuto hrdost cítí jako hrdost na sebe.

V tomto článku jsme nevyčerпали všechny funkce a role dobrého otce. Siedovali jsme jen tu, která významně ovlivňuje vývoj dcery a její možnou volbu partnera. K dobrému otci, mimo jiné, ještě patří pracovitost, která je silným tmelem každé rodiny a manželství, schopnost a dovednost vést děti k ušlechtilé náplni volného času, to je zase zárukou harmonického rozvoje i správného sociálního jednání, vztah k manželce a matce dětí atd. Tím vším se stává otec modelem, který se „vrývá“ do budoucího života dcery i syna.